

Fondul getic autohton și procesul romanizării în Dobrogea secolelor I-III e.n., în lumina săpăturilor de la Straja și Fîntînele

AL. SUCEVEANU

Problema continuității fondului getic autohton din Dobrogea în epoca romană i-a preocupat, încă de la începuturile arheologiei științifice, pe toți cei cîți și-au închinat activitatea studiului antichităților din zona cuprinsă între Dunăre și Mare. Iar dacă V. Pârvan nu avea decît să combată teoriile unui Müllenhoff¹, între timp s-au acumulat noi ipoteze aparținînd rînd pe rînd lui A. Alföldy², T. D. Zlatkovskaia³ sau mai recent K. Juglev⁴ — după care, asemenea aceleia a lui Müllenhoff, geții dobrogeni vor fi încetat să existe cîndva în decursul perioadei elenistice, fapt ce i-ar fi determinat pe romani să repopuleze această regiune fie cu elemente nord-dunărene (în vremea lui Aelius Catus, 1—4 e.n., după R. Syme, sau în cea a lui Ti. Plautius Silvanus Aelianus, 57—67 e.n. după H. Dessau⁵) fie cu populații sud-tracice (bessi, lai, auscedecensi). În plus săpăturile arheologice din ultimele trei decenii nu ne-au relevat decît cimitire autohtone a căror existență încetează către secolul al III-lea î.e.n. (Murighiol, Telița, Satu Nou etc.).

Desigur studiul materialelor arheologice este indispensabil nu numai pentru perioadele din care lipsesc documentele scrise, ci chiar și cînd acestea există, ele avînd darul să le nuanțeze și uneori chiar să le modifice. Să nu uităm însă că, oricît de extinse, săpăturile arheologice nu pot acoperi decît în foarte mică măsură așteptările noastre, și deci a judeca soarta unei populații după cîteva săpături este desigur riscant dacă nu chiar greșit. Afirmăm acestea întrucît elementul indigen — cunoscut din păcate doar prin ceramica sa — nu lipsește în secolele III — I î.e.n., nici de la Histria, nici de la Tariverdi și mai nou, nici de la Albești, lîngă Callatis. Desigur — s-ar putea replica, — este vorba de două cetăți grecești și respectiv de două așezări învecinate acestora deci nu putem avea nici o siguranță că enclavele getice, ca atare, și-ar fi continuat existența și în această perioadă. Dar tocmai pentru că istoria unui ținut nu se poate face decît ținînd cont — în permanență — atît de izvoarele arheologice cît și de cele scrise, este poate cazul să reamintim că între anii 29/28 î.e.n. proconsulul Macedoniei M. Licinius Crassus are de înfruntat, rînd pe rînd, pe Roles — a cărui formațiune trebuie desigur plasată mult mai spre vest, în afara Dobrogei — Dapyx și Zyraxes, despre ultimii doi afirmîndu-se clar că erau șefii unor formațiuni getice dobrogene. Mai mult, capitala ultimului dinast, Zyraxes, s-ar fi aflat pe Dunăre și ar fi purtat numele de Genucla⁶. În aceeași ordine de idei — aceea a surselor literare — sînt desigur de reamintit informațiile lui Ovidius despre geți, fiind greu de crezut că

¹ V. Pârvan, *Getica*, București, 1926, p. 79—99.

² A. Alföldy, *Journal of Roman Studies*, 29, 1939, p. 30—31.

³ T. D. Zlatkovskaia, *Mezja v I—II vekah našei ery*, Moscova, 1951, p. 84—99.

⁴ K. Juglev, *Musaica*, 1966, p. 55, nota 13.

⁵ R. Syme, *Danubian Papers*, București, 1971, p. 40—72 și respectiv H. Dessau, *Jahreshefte des österreichischen archäologischen Instituts*, 23, 1926, Beiblatt, col. 345—358 urmat de D. M. Pippidi, *Contribuții la istoria veche a României*², București, 1967, p. 287—302.

⁶ Cassius Dio, 51, 23, 2—26, 6.

poetul exilat ar fi putut să nu-i numească corect din moment ce le-a învățat și limba ⁷. Nu mai insist aici asupra mențiunilor clare ale geților dobrogeni în epocă romană la Strabo ⁸, Plinius ⁹ și Solinus ¹⁰ și mă mulțumesc să conchid că, cel puțin în viziunea autorilor antici, Dobrogea a continuat să fie locuită de geți pînă în plină epocă romană, fără nici un hiatus.

Informația lui Cassius Dio despre Genucla ne îndreaptă însă în continuare atenția asupra unei serii de toponime cu terminația — *dava* — (Capidava, Sucidava, Sacidava, Buteridava — aceasta fără a mai aminti numeroasele *dave* ale lui Procopius) despre care s-a demonstrat convingător că aparțin sferei toponomastice nord balcanice, locuită în special de geto-daci ¹¹. Putem admite oare că toate toponimele amintite vor fi fost aduse deabia în timpul stăpînirii romane de către dacii transferați de la nordul Dunării ⁷. Desigur nu! Acțiunea lui Aelius Catus nu putea să afecteze Dobrogea (provincia Moesia nu se întindea atunci decît pînă la Dimum — azi Belene), iar cea mai tîrzie a lui Aelianus îi va fi transferat în condiții cu totul speciale — într-o zonă netransformată oficial încă în provincie și foarte probabil în organizarea lor ancestrală — fără ca aceasta să ne dea dreptul să ne gîndim la fondarea unor noi *dave* ¹². Pînă la o suplimentare a dovezilor despre o continuitate toponomastică getică în Dobrogea, ne permitem să invocăm propria noastră ipoteză după care Argedava la care se deplasa, în jurul anilor 80—70 î.e.n., Acornion din Dionysopolis se afla de fapt tot în Dobrogea — așa cum intuise lucrurile H. Daicoviciu — și că această așezare aflată undeva în jurul Histriei — desigur nu în *χωρα* propriu-zisă a orașului, ci doar în viitoarea *regio Histriae* — va fi devenit, din reședința unui dinast local dobrogean (mai curînd decît tatăl lui Burebista) un simplu *vicus* către anii 150—160 e.n. ¹³. De o importanță deosebită pentru cercetarea fondului getic dobrogean se arată a fi, pe de altă parte, studiul onomasticii. Pe lîngă numeroasele nume grecești sau romane, în inscripțiile dobrogene apar o serie de nume traco-getice dar pe care majoritatea cercetătorilor, cu începere de la V. Pârvan, le consideră sud-tracice, mai exact bessice. Am căutat, împreună cu geologul Emil Zah, să demonstrăm că prezența acestei populații de mineri trebuie circumscrisă în zonele unde ea și-ar fi avut rostul, adică în zonele de minereu de fier de la Ulmetum (Pantelimonu de Sus) și *vicus Quintionis* (Sinoe) și anume doar acolo unde ei sînt menționați în situația de *consistentes* alături de civili sau veterani romani ¹⁴. Această ipoteză ne apropie mai mult, credem, de realitate decît aceea că ei ar fi fost aduși în Dobrogea ca supraveghetori ai rebelilor geți, tocmai ei despre care Strabo afirmă că „erau numiți tîlhari chiar de către tîlhari” și care s-au luptat dealtfel cu o ardoare remarcabilă împotriva romanilor ¹⁵. Cu aceste corecții socotim că sîntem mai aproape de sugestiile lui Louis Robert care cerea ca înainte de a defini etnicul unui nume trebuie să delimităm cit mai exact populația care locuia în zona respectivă ¹⁶, altfel spus, că în lipsa unor dovezi peremptorii despre o extindere mai mare a neamului bessilor în Dobrogea, numele traco-getice din inscripții pot aparține tot atît de bine geților autohtoni. Cit privește relativa frecvență a numelor sud-tracice (Seuthes, Mucapor etc.) ea s-ar putea explica, pe de altă parte, prin dominația de mai bine de o jumătate de secol a odrîșilor în Dobrogea (11 î.e.n. — 46 e.n.).

În fine studiul ceramicii getice — deci cea lucrată la mină — din epocă romană, început încă de V. Pârvan, continuat apoi de Gh. Ștefan ¹⁷, iar în zilele noastre de C. Scorpan ¹⁸ și M. Babeș ¹⁹, promite rezultate consistente sub rezerva delimitării mai exacte a ceea ce este getic de ceea ce ar putea fi sarmatic, carpic etc. Oricum, peste cîtva timp s-ar putea să ajungem ca pe baza studiului ceramicii să delimităm anumite zone în care — cu o doză sporită de optimism — n-ar fi cu totul exclus să-i recunoaștem pe crobizii, oinensii, obulensii și troglodiții lui Ptolemeu ²⁰, sau pe sacii, judicios postulați de V. Pârvan ²¹.

N-am insista asupra dovezilor ce s-ar putea extrage din prezența extrem de numeroaselor reliefuri și inscripții ale cavalerului trac pentru continuitatea getică dobrogeană pentru bunul motiv

⁷ Ovidius, *Tristia*, 3, 14, 48 și *Ex. Ponto*, 3, 2, 40 și 4, 13, 19—20.

⁸ Strabo, 7, 3, 2, 12 și 13.

⁹ Plinius, *Naturalis historia*, 4, 11, 41.

¹⁰ Solinus, 10, 7.

¹¹ Vl. Georgiev, *St. Cl.*, 2, 1960, p. 39—58.

¹² Pentru aceste evenimente vezi în ultimă instanță Al. Suceveanu, *Viața economică în Dobrogea romană. Secolele I—III e.n.*, București, 1977, p. 21 și 31—32.

¹³ Idem, *Revue Roumaine d'Histoire*, 14, 1975, 1, p. 111—118.

¹⁴ Em Zah, Al. Suceveanu, *SCIV*, 22, 1971, 4, p. 567—578.

¹⁵ T. Sarafov, *Actes du premier Congrès international des études balkaniques et sud-est européennes*, 2, Sofia, 1969, p. 141—150.

¹⁶ L. Robert, *Noms indigènes de l'Asie Mineure gréco-romaine*, Paris, 1963, p. 541—546.

¹⁷ Gh. Ștefan, *Studii și referate privind istoria României*, 1, 1954, p. 29—40.

¹⁸ C. Scorpan, *Pontica*, 3, 1970, p. 139—187.

¹⁹ M. Babeș, *SCIV*, 22, 1971, 1, p. 19—45.

²⁰ Ptolemeios, 3, 10, 4.

²¹ V. Pârvan, *op. cit.*, p. 271—272.

că această reprezentare — desigur grecească la origine — este tot atât de frecventă și la sud de Haemus, cu observația că dacă acolo eroul cavaler este mai întotdeauna însoțit de un epitet, în Dobrogea el este pur și simplu "Ἡρως sau *Dominus* (excepție un "Ἡρως Δωσάηνος la Arsa și două dedicații tomitane pentru "Ἡρως Μανίμ(σιβε)αζος) așa cum a sesizat-o mai demult R. Vulpe²².

În încheierea acestei sumare treceri în revistă se cuvine, desigur, să amintim aici titlul de *princeps loci*, întâlnit în două inscripții dobrogene (Ulmetum²³ și Tekirghiol²⁴; eventual și la Floriile lingă Tropaeum Traiani)²⁵ dovadă indiscutabilă, după recenta demonstrație a lui Em. Popescu (care-l urmează de altfel pe M. I. Rostovțev), a unor formațiuni ne-romane (deci indigene), probabil obști teritoriale, care continuă să existe în plină epocă romană²⁶. Aducând acestor exemple comunitățile sarzilor și asbolodinilor și (de ce nu?) pe vicani Buteridavenses (*vicus*, după van Buren putând desemna și o obște teritorială)²⁷ realizăm că în epoca romană indigenii — reduși desigur la situația de *dediticii* — vor fi fost lăsați în comunitățile lor ancestrale, mina lor de lucru semidependentă²⁸ rămânând a fi preferată într-o zonă în care dezvoltarea sclavajului n-a fost niciodată prea mare²⁹.

Fără a avea răgazul să adincim acum și alte aspecte ale prezenței geților în epoca romană în Dobrogea, vom trece la cea de-a doua problemă ce ne-am propus s-o tratăm și anume aceea a romanizării lor.

Am opinat altădată că orașele reprezintă desigur o componentă principală în procesul de romanizare dar că ceea ce trebuie să avem în primul rând în vedere este reacția mediului rural la acest impact cultural, economic și administrativ, singura care ne poate da măsura realelor dimensiuni ale romanizării³⁰. Acum ne vom îngădui să relatăm trei situații pe care le-am întâlnit în propriile noastre săpături efectuate de mai mulți ani în așezarea de la Fintinele (jud. Constanța) și din 1977 de la Straja (jud. Constanța), ele reușind, poate, să ne dea o imagine ceva mai veridică și deci nuanțată a etapelor procesului de romanizare.

În ultimul punct citat — la Straja — am descoperit o locuință semiîngropată (bordei) în care alături de o marfă indigenă extrem de variată, lucrată la mină și la roată lentă, apare un material roman provincial sau de import, pe lingă sticlă, metale etc. (secolele I—II e.n.). Fără a putea preciza și tipul juridic de așezare, este sigur că e vorba de un sat indigen în care pătrund pentru prima oară elemente ale civilizației materiale romane. Cele două culturi sînt încă juxtapuse fără a se putea vorbi de o simbioză.

O a doua etapă ar putea s-o constituie situația întâlnită în nucleul din sudul satului Fintinele unde, de data aceasta într-o locuință de suprafață, cu ziduri de piatră, s-au identificat două niveluri de locuire (secolele II—III e.n.). Pe primul nivel situația seamănă cu cea de la Straja, dar juxtapunerea nu are loc într-un bordei, ci într-o locuință desigur mai evoluată. În schimb în al doilea nivel marfa indigenă dispare, lăsînd loc unui material roman provincial care preia uneori elementele decorative indigene (briul alveolar) trecîndu-le la roată. Ar putea fi deci vorba de un sat indigen mai înstărit, aflat în plin proces de asimilare a elementelor culturale romane.

În schimb în nucleul nordic din satul Fintinele situația este inversă în sensul că, de asemenea într-o locuință de suprafață, unui prim nivel în care nu întîlnim decît ceramica romană îi urmează un al doilea, în care apare din plin ceramică indigenă. Este mai normal ca, în acest caz, să vorbim de un sat roman (*vicus*) contaminat mai tîrziu cu elemente indigene.

Sub rezerva unor noi descoperiri care ar putea schimba fundamental datele problemei, socotim că cele trei situații descrise mai sus pot să ne dea, fie doar principal, anumite indicii de modul în care civilizația romană și-a croit drum, cu inevitabile avansuri și reculuri, desigur și în funcție de tipul de așezare (sat indigen, sat roman, *villa* etc.), în mediul autohton. Mai tîrziu, după acești mesageri ai civilizației romane (tip de locuință, ceramică, metale, sticlărie, viață spirituală, religioasă, igienă — în legătură cu care n-am putea omite să cităm și aici baia din satul Petra, azi Camena, jud. Tulcea), se va fi ajuns și la ultima consecință a procesului de romanizare, însușirea și folosirea limbii latine.

Ajunși la sfîrșitul modestei noastre contribuții n-am putea deci să nu subliniem că, cel puțin în viziunea unui arheolog, procesul de romanizare nu trebuie înțeles numai din punct de vedere lingvistic, așa cum se insistă tot mai des în ultima vreme. Limba rămîne desigur un criteriu esențial

²² R. Vulpe, *Dacia*, N. S., 8, 1964, p. 335—343.

²³ CIL, 3, 12491.

²⁴ CIL, 3, 772. După investigațiile regretatului Nicolae Gostar s-ar părea că și această piesă provine în fapt tot de la Ulmetum.

²⁵ CIL, 3, 7481.

²⁶ Em. Popescu, *St. Cl.*, 9, 1967, p. 184—190.

²⁷ A. W. van Buren, *RE*, 16, 1958, 2, col. 2 090—2 094.

²⁸ P. Briant, *Actes du Colloque sur l'esclavage*, Paris, 1973, p. 93—133.

²⁹ D. M. Pippidi, *op. cit.*, p. 122—160.

³⁰ Al. Suceveanu, *Viața economică...*, p. 167—169.

de distingere a etnicului unui popor, dar fără ambianță materială, fără acel cadru de civilizație superioară însoțit de geto-daci, ne întrebăm dacă, doar simpli vorbitori de limbă latină, ei vor fi reușit nu numai să reziste hoardelor imense de barbari ce s-au perindat pe teritoriul locuit de ei, dar să-i și asimileze? Ei s-au impus în fața barbarilor tocmai prin nivelul lor cultural, prin cunoștințele lor tehnice, prin avansul lor spiritual pe care nu li-l putea conferi decât asimilarea lentă dar consistentă a civilizației romane.

Le fond gète autochtone et le processus de la romanisation dans la Dobroudja aux Ier—IIIe siècles à la lumière des fouilles de Straja et Fîntînele

RÉSUMÉ

On passe en revue les diverses opinions concernant la présence des Gètes en Dobroudja à l'époque romaine. On fait l'inventaire des données archéologiques, historiques et épigraphiques concernant leur présence dans cette contrée. Les objectifs de Straja et de Fîntînele, qui représentent des différentes étapes de romanisation, montrent que ce processus ne s'est pas développé de manière uniforme sur toute l'étendue du territoire compris entre la mer Noire et le Danube.